

INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB “AHOli VA HUDDULARNI TABIIY VA TEXNOGEN XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISHNI TASHKIL ETISH

Daliev Maxmut

Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18208340>

Annotatsiya. Ushbu maqola tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilish jarayonida interfaol metodlarning ahamiyati va samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda simulyatsion o'yinlar, rolli mashg'ulotlar, guruh muhokamalari va virtual modellash tirish kabi metodlar ilmiy asosda tahlil qilingan. Maqolada tabiiy va texnogen favqulodda vaziyatlarda interfaol metodlarni qo'llashning amaliy ahamiyati, aholini tayyorgarlik darajasini oshirish va hududlarni xavfsizlik choralarini optimallashtirishdagi roli ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari interfaol metodlarning nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlashga, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: Favqulodda vaziyatlar, Tabiiy va texnogen xavf, Aholi xavfsizligi, Hududlarni muhofaza qilish, Interfaol metodlar, Simulyatsion mashg'ulotlar, Virtual modellash tirish, Xavfsizlik ko'nikmalari.

ORGANIZING THE PROTECTION OF POPULATION AND TERRITORIES FROM NATURAL AND TECHNOGENIC EMERGENCIES USING INTERACTIVE METHODS

Annotation. This article is devoted to studying the importance and effectiveness of interactive methods in protecting populations and territories from natural and technogenic emergencies. The study analyzes methods such as simulation games, role-playing exercises, group discussions, and virtual modeling. The article highlights the practical significance of applying interactive methods in natural and technogenic emergency situations, improving population preparedness, and optimizing safety measures for territories. The results confirm that interactive methods not only consolidate theoretical knowledge but also develop practical skills essential for emergency response.

Keywords: Emergency Situations, Natural and Technogenic Hazards, Population Safety, Territorial Protection, Interactive Methods, Simulation Training, Virtual Modeling, Safety Skills.

Kirish

Favqulodda vaziyatlar (FV) - bu inson faoliyatiga, atrof-muhitga yoki iqtisodiy ob'ektlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan kutilmagan hodisalar bo'lib, ular tabiiy va texnogen xususiyatga ega bo'lishi mumkin. Tabiiy FVlar orasida zilzila, suv toshqini, bo'ron, sel va boshqa tabiiy ofatlar mavjud bo'lsa, texnogen FVlar sanoat avariylari, portlashlar, kimyoviy va radiatsion xavflar bilan bog'liq. Aholi va hududlarni bunday xavflardan samarali himoya qilish bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning muhim jihatidir. Favqulodda vaziyatlar oldini olish, ularga tayyorlanish va ularni boshqarish jarayonlarida interfaol metodlardan foydalanish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Interfaol metodlar, xususan, simulyatsion o'yinlar, treninglar, masalalar yechish, guruhli muhokamalar va virtual modellash tirish, nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlaydi, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Bu yondashuv o'quvchilar, aholi va favqulodda xizmat xodimlari uchun xavfli vaziyatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Shuningdek, interfaol metodlar hududlarning tabiiy va texnogen xususiyatlarini hisobga olgan holda xavfsizlik chora-tadbirlarini ishlab chiqish, evakuatsiya yo'llarini belgilash va favqulodda rejalarning samaradorligini oshirish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol usullarni qo'llash nafaqat ma'lumotni tez o'zlashtirishga, balki jamoaviy fikrlash, mas'uliyat va favqulodda vaziyatlarga tezkor moslashuv qobiliyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu maqsadda, mazkur maqola tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilishni tashkil etishda interfaol metodlarning ahamiyati, ularni tatbiq qilish usullari va amaliy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan.

Dolzarbligi

Bugungi kunda tabiiy va texnogen favqulodda vaziyatlar inson hayoti, atrof-muhit va hududlarning iqtisodiy barqarorligiga sezilarli tahdid solmoqda. Iqlim o'zgarishi, sanoat ishlab chiqarishning rivojlanishi, shuningdek, aholi zichligi ortishi favqulodda vaziyatlar yuz berish ehtimolini oshirmoqda. Shu bois aholi va hududlarni himoya qilish masalalari nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir. Interfaol metodlarni qo'llash esa ushbu jarayonning samaradorligini oshirish, favqulodda vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish va xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqsadi

Ushbu maqolaning maqsadi - tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilishni tashkil etishda interfaol metodlarning samaradorligini o'rganish, ularni amaliyotga tatbiq qilish yo'llarini aniqlash va xavfsizlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ilmiy asos yaratishdir.

Asosiy qism

Favqulodda vaziyatlar (FV) - bu inson hayoti, sog'ligi, mol-mulki va atrof-muhitga zarar yetkazish xavfi bo'lgan kutilmagan hodisalar. Ular tabiiy va texnogen xususiyatga ega bo'lishi mumkin. Tabiiy FVlar orasida zilzila, bo'ron, suv toshqini, sel, vulqon otilishi va boshqa tabiiy ofatlar kiradi. Texnogen FVlar esa sanoat avariylari, portlashlar, radiatsion va kimyoviy xavflar bilan bog'liq. FVlar ta'sir doirasiga ko'ra mahalliy, hududiy va global bo'lishi mumkin. Ularning oldini olish va aholini muhofaza qilish tizimi xavfsizlik choralari, monitoring, evakuatsiya va favqulodda yordam ko'rsatish jarayonlarini o'z ichiga oladi. FVlarning xususiyatlarini o'rganish interfaol metodlarni qo'llashda muhim ilmiy asos hisoblanadi. Shu sababli, bu bo'lim FVlarni tasniflash va ularning aholi va hududlarga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qiladi.

Favqulodda vaziyatlar inson hayoti, sog'lik, iqtisodiyot va atrof-muhit uchun jiddiy xavf tug'diradi. So'nggi o'n yilliklarda global iqlim o'zgarishi, sanoat ishlab chiqarishining rivojlanishi va aholi zichligi ortishi tufayli FVlar chastotasi oshmoqda. Shu bois aholini va hududlarni himoya qilish masalasi dolzarbdir. Samarali muhofaza choralari xavfsizlikni oshirish, iqtisodiy zararlarni kamaytirish va jamiyatning barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlarni qo'llash FVlarni oldini olish, xavf tahlili va amaliy mashg'ulotlarda ahamiyatli rol o'ynaydi. Ushbu bo'lim FVlar xavfi va ularning jamiyatga ta'sirini batafsil tahlil qiladi. Interfaol metodlar - bu o'quv jarayonida ishtirokchilar faoliyati, muloqoti va amaliy tajribasi orqali bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan pedagogik yondashuvlardir.

Bu metodlar nafaqat nazariy bilimni o'zlashtirish, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Interfaol metodlarga simulyatsion o'yinlar, guruh muhokamalari, rolli o'yinlar, masalalar yechish, virtual modellashtirish kiradi. Favqulodda vaziyatlarni o'rganishda interfaol metodlar ishtirokchilarga xavfli vaziyatlarni tajriba qilish, tezkor qaror qabul qilish va hamkorlikda harakat qilish ko'nikmalarini beradi. Shu bo'limda interfaol metodlarning nazariy asoslari va pedagogik samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Tabiiy FVlarda interfaol metodlarni qo'llash aholi xavfsizligini oshirish va tayyorgarlikni yaxshilashga xizmat qiladi. Masalan, zilzila, sel yoki bo'ron xavfi bo'lgan hududlarda o'quvchilar va aholi uchun simulyatsion mashg'ulotlar tashkil qilinadi.

Bu mashg'ulotlar evakuatsiya yo'llarini aniqlash, xavfli hududlarni belgilash va tezkor yordam ko'rsatish amaliyotini o'z ichiga oladi. Guruhli muhokamalar va rolli o'yinlar ishtirokchilarning muloqot va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bo'lim tabiiy FVlarda interfaol metodlarning ilmiy va amaliy ahamiyatini tahlil qiladi.

Texnogen FVlar sanoat avariylari, portlashlar, radiatsion yoki kimyoviy xavflar bilan bog'liq. Bu vaziyatlarda interfaol metodlar xavfni kamaytirish va favqulodda javob choralarini mashq qilishda samarali vosita hisoblanadi. Simulyatsion mashg'ulotlar yordamida ishchilar va aholi xavfsiz harakatlanish, evakuatsiya yo'llarini belgilash va favqulodda xizmatlar bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Virtual modellashtirish texnogen xavflarning ehtimoliy oqibatlarini oldindan ko'rish va rejalashtirish imkonini beradi. Shu bo'lim texnogen FVlarda interfaol metodlarning ilmiy va amaliy qo'llanilishini ko'rsatadi.

Interfaol metodlar aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashda samarali vosita hisoblanadi. O'quv va trening mashg'ulotlari orqali aholi xavfli vaziyatlarni aniqlash, evakuatsiya qilish va birinchi yordam ko'rsatish ko'nikmalarini egallaydi. Guruh muhokamalari va simulyatsion o'yinlar ishtirokchilarda tezkor qaror qabul qilish va mas'uliyat hissinini shakllantiradi. Shu bilan birga, interfaol metodlar orqali aholining xavfsizlik madaniyati va xabardorligi oshadi. Ushbu bo'limda aholini tayyorlash jarayonida metodlarning ilmiy asoslari va amaliy natijalari tahlil qilinadi.

Hududlarni FVlardan himoya qilishda interfaol metodlar xavf tahlili, monitoring, evakuatsiya yo'llarini belgilash va favqulodda rejalarning samaradorligini oshirishda qo'llaniladi.

Masalan, simulyatsion mashg'ulotlar orqali hudud xavfi baholanishi, texnologik va tabiiy xavflarga qarshi choralar ishlab chiqilishi mumkin. Virtual modellashtirish hududdagi potensial xavflarni oldindan ko'rish va resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi. Shu bo'lim hududlarni muhofaza qilishda interfaol metodlarning ilmiy va amaliy ahamiyatini ko'rsatadi.

Interfaol metodlar favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilishda samarali vosita ekanligi ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Ushbu metodlar nafaqat nazariy bilimni mustahkamlaydi, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi, xavfli vaziyatlarda tezkor va mas'uliyatli harakat qilish imkonini beradi.

Shuningdek, interfaol yondashuvlar hudud xavfsizligini rejalashtirish, evakuatsiya va favqulodda yordam jarayonlarini optimallashtirishga xizmat qiladi. Kelgusida tadqiqotlar interfaol metodlarni yanada takomillashtirish, virtual va simulyatsion texnologiyalarni integratsiyalash va hududlarning xususiyatlariga moslashgan xavfsizlik choralarini ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

Muhokama

Favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilish jarayonida interfaol metodlarning samaradorligi ilmiy tadqiqotlar orqali tasdiqlangan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar yordamida o'quvchilar, aholi va favqulodda xizmat xodimlari xavfli vaziyatlarga tayyorlanadi, tezkor qaror qabul qilish va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, simulyatsion o'yinlar orqali ishtirokchilar real sharoitga yaqin vaziyatlarni boshdan kechiradi, bu esa nazariy bilimni amaliy ko'nikmaga aylantirish imkonini beradi.

Tabiiy favqulodda vaziyatlarda (zilzila, sel, bo'ron) interfaol mashg'ulotlar evakuatsiya yo'llarini aniqlash, xavfli hududlarni belgilash va aholini xavfsiz joylarga yetkazish jarayonlarini sezilarli darajada samarali qiladi. Shu bilan birga, guruhli muhokamalar va rolli o'yinlar ishtirokchilarda mas'uliyat va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Texnogen favqulodda vaziyatlarda (sanoat avariylari, portlashlar, kimyoviy yoki radiatsion xavflar) interfaol metodlar, xususan, virtual modellashtirish, xavfni oldindan baholash va rejalashtirish imkonini beradi. Bu usullar hududdagi resurslarni samarali taqsimlash, xavfsizlik choralarni optimallashtirish va favqulodda rejalarning real sharoitga mosligini ta'minlashga yordam beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar nafaqat aholi tayyorgarligini oshiradi, balki hududlarni muhofaza qilish va xavfsizlik tizimlarining samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, interfaol yondashuvlar ishtirokchilarda xavfsizlik madaniyati, xabardorlik va o'zini himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, interfaol metodlarni qo'llash jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, simulyatsion mashg'ulotlar, guruhli muhokamalar va rolli o'yinlar ishtirokchilarning stressga bardoshini oshiradi va favqulodda vaziyatlarda tezkor harakat qilishga tayyorlaydi. Bu esa favqulodda vaziyatlarda inson omilining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar

Tahlillar va interfaol metodlarni qo'llash jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, ushbu yondashuvlar aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan samarali muhofaza qilishda yuqori samaradorlikka ega. Simulyatsion o'yinlar, rolli mashg'ulotlar va guruh muhokamalari orqali ishtirokchilar real vaziyatlarni amaliy tajriba asosida o'rganadi, bu esa nazariy bilimni amaliy ko'nikmaga aylantirishga imkon beradi. Tabiiy favqulodda vaziyatlarda (zilzila, sel, bo'ron) interfaol metodlar evakuatsiya yo'llarini belgilash, xavfli hududlarni aniqlash va aholini xavfsiz joylarga yetkazish jarayonlarini sezilarli darajada samarali qiladi.

Texnogen favqulodda vaziyatlarda (sanoat avariylari, portlashlar, kimyoviy va radiatsion xavflar) esa virtual modellashtirish va simulyatsion mashg'ulotlar xavfni oldindan baholash, resurslarni samarali taqsimlash va favqulodda rejalarning real sharoitga mosligini ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, interfaol metodlarni qo'llash ishtirokchilarda mas'uliyat hissi, tezkor qaror qabul qilish va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa favqulodda vaziyatlarda inson omilining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar nafaqat aholini tayyorlash, balki hududlarni muhofaza qilish tizimlarini optimallashtirish va xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Umuman olganda, interfaol yondashuvlar aholi va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish jarayonining samaradorligini oshirish, xavf-xatarning oldini olish va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni kuchaytirishga imkon yaratadi.

Shu bilan birga, ularni hududning xususiyatlariga moslashtirish natijalarni yanada yaxshilash imkonini beradi.

Xulosa

Ushbu maqola tahlillari shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar aholi va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish jarayonida samarali vosita hisoblanadi. Simulyatsion o'yinlar, rolli mashg'ulotlar, guruh muhokamalari va virtual modellashtirish orqali ishtirokchilar real vaziyatlarni amaliy tajriba asosida o'rganadi, bu esa nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmaga aylantirish imkonini beradi. Tabiiy favqulodda vaziyatlarda interfaol metodlar evakuatsiya yo'llarini belgilash, xavfli hududlarni aniqlash va aholini xavfsiz joylarga yetkazish jarayonini sezilarli darajada samarali qiladi.

Texnogen favqulodda vaziyatlarda esa ushbu metodlar xavfni oldindan baholash, resurslarni samarali taqsimlash va favqulodda rejalarning real sharoitga mosligini ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, interfaol metodlar ishtirokchilarda mas'uliyat, tezkor qaror qabul qilish va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa favqulodda vaziyatlarda inson omilining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, interfaol yondashuvlar aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tizimini takomillashtirish, xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni kuchaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, metodlarni hududning xususiyatlariga moslashtirish natijalarni yanada yaxshilash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avdeev, A.V. (2018). Management of Emergency Situations: Theory and Practice. Moscow: Nauka, s. 15–180.
2. Gapparov, F.R., & Karimov, S.A. (2020). Favqulodda vaziyatlar xavfsizligi va boshqaruvi. Tashkent: Fan va Texnika, s. 10–220.
3. Kolesnikov, P.V. (2017). Interactive Methods in Emergency Preparedness Training. St. Petersburg: Polytechnic Press, s. 25–200.
4. National Research Council. (2015). Disaster Risk Reduction and Management. Washington, D.C.: National Academies Press, s. 30–210.
5. Petrov, M.I. (2016). Simulation-Based Training in Emergency Management. Moscow: Springer, s. 15–180.
6. Rakhimov, A. (2020). Texnogen va tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish usullari. Tashkent: Ilmiy nashrlar, s. 12–140.